

ПРИКАЗИ

Dr Senka Raspopović, dr Konrad Clewing i dr Radoslav Raspopović, CRNA GORA I NJEMAČKI RAJH - DOKUMENTI IZ POLITIČKOG ARHIVA SLUŽBE INOSTRANIH POSLOVA U BERLINU 1906-1914

Prvi tom knjige „Crna Gora i Njemački Rajh - dokumenti iz političkog arhiva službe inostranih poslova u Berlinu 1906-1914“ odnosi se na period od 1905. do 1910. godine. Priređivači su dr Senka Raspopović, dr Konrad Clewing i dr Radoslav Raspopović, a izdavači Univerzitet Crne Gore i Institut za istraživanje Istočne i Jugoistočne Evrope iz Regenzburga. Publikovanje dokumenata je dio rezultata na naučnoistraživačkom projektu „Crna Gora i jugoistočna Evropa u spoljnoj politici velikih sila“, čiji je nosilac Istorijски институт Crne Gore, a realizacija je posvećena obilježavanju sto desete godišnjice od uspostavljanja diplomatskih odnosa Crne Gore i Njemačkog Rajha i desetoj godišnjici od obnove nezavisnosti Crne Gore.

Priređivači su se potrudili da napišu vrlo uputnu i korisnu uvodnu studiju, u kojoj su razmatrali crnogorsko-njemačke odnose od Berlinskog kongresa do 1910. godine. Ukupno 317 istorijskih dokumenata dati su u dvojezičnom izdanju, dakle u originalu i prevodu, a prate ih i registri, geografskih pojmova i ličnih imena.

Publikovanje arhivske građe strane provincije, posebno ako se radi o nekoj od velikih sila, a koja se odnosi na

Crnu Goru, od izuzetnog je značaja za našu istoriografiju. Prvi tom dokumenata sadrži dio arhivskog materijala za 1905. godinu, jednu godinu prije uspostavljanja diplomatskih odnosa, a onda nadalje zaključno sa samim krajem 1910. godine, i čine ga diplomatski izvještaji njemačkih diplomata akreditovanih u Crnoj Gori, i dokumenti iz njemačkih diplomatskih misija u drugim državama, a koji su vezani za Crnu Goru. Tu su izvještaji iz Kotora, Trsta, Carigrada, Soluna, Petrograda, Beograda, Nice, Beča itd., kao i dokumenti iz same centrale njemačke spoljne politike, iz Berlina. Ima više krajnje povjerljivih izvještaja, kao i dokumenata vojnog karaktera, odnosno onih koji tretiraju tu problematiku.

U uvodnoj studiji je ispravno konstatovano da je poslije Berlinskog kongresa, Crna Gora, primanjem diplomatskih predstavnika velikih sila, na sedentarnom nivou, uspostavila stalne veze sa najvažnijim predstavnicima svjetske politike. Time je značajno proširila mogućnost da iz ugla svoje nove međunarodne pozicije bolje razumije politička zbivanja, najprije u regionu, ali i ona koja su imala karakter borbe velikih sila za politički uticaj na Balkanu. Pri tome se krajem XIX i početkom

XX vijeka dešava proces pregrupisavanja sila u Evropi, gdje je bilo očekivano da u novi sistem međunarodnih odnosa lančano budu povučene male zemlje i narodi, koji su interesnim i drugim odnosima bili vezani za pojedine velike sile. Upravo brz uspon Njemačke između 1871. i 1914. na polju industrije, finansija, trgovine i vojske, između ostalog, poremetio je tradicionalnu ravnotežu evropskih sila.

Odnosi Crne Gore i Njemačke su u našoj historiografiji u maloj mjeri istraženi i obrađeni, što pojavu ove knjige dokumenata čini još važnijom. Posebno su nedostajala neposredna istraživanja u najvažnijim njemačkim arhivima, pri čemu je i nepoznavanje njemačkog jezika bio problem više generacija crnogorskih historičara. Ipak, u izvjesnoj mjeri je korišćena velika edicija njemačkih dokumenata iz tog perioda: Die Grosse Politik der europaischen kabinette 1871-1914, objavljena u Berlinu 1927. godine.

Naravno, veze između dva naroda datiraju znatno prije vremena ujedinjenja Njemačke. Recimo, saksonski kralj Fridrih Avgust II je 1838. godine posjetio Petra II Petrovića Njegoša na Cetinju. U međunarodnoj komisiji za razgraničenje Crne Gore sa Osmanskim carstvom, nakon bitke na Grahovcu 1858, nalazio se i predstavnik Pruske, koji je, prema zapisima vojvode Gavra Vukovića, pružao Crnoj Gori podršku. Pruska je u tom periodu imala konzulate u Skadru i Dubrovniku, koji su na izvjestan način pokrivali Crnu Goru. Prilikom povratka iz Petrograda, knjaz Nikola je 1868. godine posjetio kraljevski dvor u Berlinu, i bio odlično primljen. Na kraju, važna je bila uloga ujedinjene Njemačke i njenog kancelara Ota fon Bizmarka na Berlinskom kongre-

su 1878, kada je u velikoj mjeri determinisana pozicija Crne Gore. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da se prijestolonasljednik Danilo nešto kasnije oženio njemačkom princezom iz porodice Mecklenburg Strelitz, a knjaževa ćerka Ana je bila udata za Franca Jozefa Batemberga, potomka morganatskog ogranka hesenske dinastije.

Kulturne veze, uticaji i komunikacija su prisutni u dužem periodu, pa su u Crnoj Gori objavljivani prevodi najznačajnijih njemačkih pisaca, dok je prvi prevod Gorskog vijenca na njemački objavljen vrlo rano, nakon prvog izdanja. Veliki njemački geograf Kurt Hassert je više puta boravio u Crnoj Gori, a u periodu 1900-1914. u Njemačkoj je školovano 35 crnogorskih đaka i studenata. Ukupno gledano, intenzitet ovih veza uveliko je nadmašivao državne i diplomatske. Kada je u pitanju politička sfera, početkom XX vijeka Njemačka je u suštini bila snažna diplomatska, vojna i politička logistika Austro-Ugarske na ovim prostorima. Ovo se jasno vidi već na primjeru njemačkog djelovanja u aneksionoj krizi 1908. godine, koja je imala i smisao provjere partnerskih veza unutar dva, već konstituisana bloka velikih sila.

Iz korpusa dokumenata u knjizi koju predstavljamo je i jedan vrlo interesantan iz tog perioda, na početku aneksione krize, a odnosi se na kontroverzni projekat carinske unije Crne Gore i Austro-Ugarske, dostavljen kao predlog od njemačkog ambasadora na Cetinju knjazu Nikoli. Moj je utisak, inače, da vjerovatno najznačajnija dokumenta u ovoj knjižobjavljena se odnose na period te velike međunarodne krize, kada je Njemačka budno pratila zbivanja u Crnoj Gori i na Balkanu, i bila involvirana u sva potencijalna rješenja. Ali pojava svih ovih

---

dokumenata je važna novina, i zato srdačno čestitam priređivačima i izdavačima.

Inače, publikovanje istorijskih dokumenata je veoma težak posao, najče-

šće neprofitan za izdavače i sa najmanje „naučne slave“ za priređivače, ali dragocjen i olakšavajući za sve buduće istraživače, i one koji će ih koristiti prilikom pisanja naučnih studija i sinteza.

Prof. dr Saša Knežević